

ЛІТЕРАТУРА

1. Бучко Д. Словник української ономастичної термінології / [укл. Д. Бучко, Н. Ткачова]. – Харків: Ранок-НТ, 2012. – 256 с.
2. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / [редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко]. – К.: Наукова думка, 1985.
3. Карпенко Ю. О. Етнонім / Ю. О. Карпенко // Українська мова: Енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – К.: Укр. енцикл. ім. М. Бажана, 2000. – 752 с.
4. Масюк Ж. Ю. Особливості семантики етнонімною групи «свої» у творчості Й. Г. Струцюка про Холмщину / Ж. Ю. Масюк // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Філологічні науки. – 2013. – Кн. 4. – С. 219–224.
5. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
6. Святюк Ю. В. Семантика та функціонування етнономінацій у сучасній англійській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ю. В. Святюк. – Донецьк, 2005. – 20 с.
7. Словарь української мови / [упоряд. з додатком власного матеріалу Б. Грінченко]. – К., 1907–1909. – Т. 1–4.
8. Словник української мови: в 11 т. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. I–XI.
9. Словотвір сучасної української літературної мови / [за ред. М. А. Жовтобрюха]. – К.: Наукова думка, 1979. – 407 с.
10. Стрижак О. С. Етнонімія Птолемеєвої Сарматії: У пошуках Русі / О. С. Стрижак. – К.: Наукова думка, 1991. – 224 с.
11. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М.: Наука, 1973. – 367 с.
12. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. / І. Франко / [редкол.: Є. П. Кирилюк (голова) та ін.]. – К.: Наукова думка, 1976–1986. – Т. 14–22.
13. Франко І. Мої Знайомі жиди / І. Франко // Франко І. Мозаїка: Із творів, що не ввійшли до Зібр. тв. у 50 т. / [упор. З. Т. Франко, М. Г. Василенко]. – Львів: Каменяр, 2001. – С. 335–347.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2014 р.

УДК 811.161.2'244:347.973(477.83/.86)''18/191''

Богдан Сокіл

(Львівський національний університет ім. І. Франка)

РУСЬКА (УКРАЇНСЬКА) МОВА

В ЦІСАРСЬКО-КОРОЛІВСЬКОМУ ГАЛИЦЬКОМУ СУДІ

Подано окремі закони, згідно з якими руська мова була визнана австрійським урядом урядовою в школах, судах та урядах східної частини Галичини. Показано спробу поляків відмінити розпорядження центрального уряду. Проаналізовано причини, через які руська мова не була визнана урядовою на галицьких землях.

Ключові слова: закони, розпорядження, урядова мова, крайова мова, рідна мова, подання руською мовою.

Богдан Сокіл. РУССКИЙ (УКРАИНСКИЙ) ЯЗЫК В ЦИТАРСКО-КОРОЛЕВСКОМ. ГАЛИЦКОМ СУДЕ

Подано отдельные законы, согласно которым русский язык был признан австрийским правительством правительственным в школах, судах и правительствах восточной части Галиции. Показано попытку поляков отменить распоряжение центрального правительства.

Проанализированы причины, по которым русский язык не была признан правительственным в Галиции.

Ключевые слова: законы, распоряжения, правительственный язык, краевый язык, родной язык, представления на русском языке.

Boghdan Sokil. RUSSIAN (UKRAINIAN) LANGUAGE IN C. K. GALICIAN COURT

Some laws according to which Ruska language was recognized by Austrian government as government language at schools, courts and governments of Eastern part of Halychyna are presented. The attempt of the Polish to cancel the prescription of the central government is shown. The reasons due to which Ruska language was not recognized as government language on Halychyna territories are analyzed.

Key words: laws, prescription, government language, territory language, native language, prescription in Ruska language.

Актуальність дослідження. Виробленість будь-якої мови, місце серед мов світу визначають її здатність забезпечувати потребу нації в усіх сферах суспільного життя. Щоб дослідити історію мови, необхідно детально та скрупульозно вивчити всі її етапи становлення та розвитку, а також функціонування в усіх сферах людського життя. Унікальність будь-якої мови полягає в тому, що вона забезпечує життєдіяльність нації.

Аналіз останніх досліджень. Різні аспекти розвитку української мови на лексичному, морфологічному, синтаксичному рівнях досліджували чимало істориків мови, зокрема: Ю. Шевельов, Г. Мацюк, В. Лизанчук, М. Лисюк, М. Мозер та багато інших. Однак офіційно – діловий стиль української мови ще й донині не вивчений.

Мета – проаналізувати документи, на основі яких руська мова в східній частині Галичини була визнана рівноправною з мовою польською;

Австрійська Конституція 21 грудня 1867 року гарантувала рівноправність всім народностям Монархії та визнавала рівноправність всіх крайових мов. Східна Галичина, як складова частина Австрії, також отримала таке право. Унікальність Австрійської держави полягала в тому, що до її складу входили різні нації, зокрема: німці, поляки, чехи, словаки, румуни, русини (українці). Тому офіційний Відень видавав закони, які мали силу та були обов'язковими в усій державі. Національна мова будь-якого народу монархії була захищена і могла вживатися всіма носіями без будь-яких обмежень.

Руську мову признано у східній Галичині – вже не вперше – крайовою і рівноправною у спілкуванні зі сторонами. Ще в 1848 і 1849 роках були видані розпорядження, відповідно до яких усі чиновники в руській частині Галичини повинні вивчити руську мову і використовувати її в спілкуванні з людьми [3, с. 1].

Окрім Конституції, Австрійська монархія видавала чимало законів, які стосувалися усіх сфер життя народу.

Про право руської мови з погляду вживання в суді свідчать численні розпорядження австрійського уряду. Оскільки обсяг статті не дозволяє детально проаналізувати всі закони щодо вживання руської мови в судівництві (це поле для майбутнього монографічного дослідження), то подамо лише окремі з них, які, на наш погляд, переконливо свідчать про право руської мови бути урядовою мовою в ц. к. галицьких судах.

Розпорядження Міністерства справедливості від 22 жовтня 1852 року ч. 16581.

У ньому зазначено, що в Галичині дозволено сторонам вносити подання до судів руською, польською або німецькою мовою. Суди зобов'язані видавати сторонам на їхнє бажання свої ухвали, окрім німецької, також польською чи руською мовою. Судові протоколи повинні бути написані, якщо сторона не розуміє німецької мови, польською або руською мовою. Рідною крайовою мовою повинні проводити допити обвинувального, розглядати кримінальні справи. До рішень для селян мусить бути долучений переклад німецького тексту рідною для селянина мовою.

Подібні постанови містять і розпорядження міністерства справедливості від 24 березня і 8 червня 1860 року ЧЧ. 4244 і 8640.

Розпорядження Міністерства справедливості від 9 липня 1860 року ч. 10340.

Покликуючись на попереднє розпорядження, міністерство зазначило: а) сторонам і їхнім заступникам дозволено вносити до судів подання німецькою і крайовою мовою (руською або польською); б) суди зобов'язані видавати рішення і проводити засідання тією мовою, якою внесено подання; в) протоколи повинні бути написані тією крайовою мовою, яку вживає сторона. Якщо суд спілкується зі стороною безпосередньо внесеного подання, то мусить уживати мову, яка є дотичною до сторони матірньої; г) громади вважаються під тим поглядом як сторони приватні, отже, з ними слід спілкуватися рідною мовою.

У цьому розпорядженні зазначалося, що воно є чинне не лише для ц.-к. судів, але його зобов'язані виконувати також адвокати та нотаріуси [6, с. 1].

Розпорядження Міністерства справедливості від 24 березня 1860 року ч. 4244.

Цим розпорядженням руську мову вдруге в східній частині Галичини визнано крайовою мовою і постановлено непорушну засаду, що руським сторонам можна вносити до ц.-к. судів найрізноманітніші подання матірною мовою і що всі ц.-к. власті суддівські в будь-якому спілкуванні з руськими сторонами повинні вживати лише матірну мову. Суди зобов'язані: а) приймати як усні, так і письмові признання руських сторін руською мовою; б) писати протоколи зі свідками та фахівцями лише мовою зацікавленої сторони; в) вести розгляд справи матірною мовою обвинувального; г) подавати різні резолюції, вироки, як і всі листи, а саме: рішення, повідомлення, розпорядження, накази тощо лише матірною мовою зацікавлених сторін.

Розпорядження ц.-к. Міністерства справедливості від 26 серпня 1860 ч.12299 і 12589 щодо вживання мови при веденні ґрунтових книг.

З метою запобігання різним сумнівам щодо допуску вживання крайових мов (отже, і руської) при веденні публічних книг пояснюється, що розпорядження ц.-к. Міністерства справедливості від 9 липня 1860 ч. 10340 стосуються також і до ведення публічних книг, а тому постанови табулярні (іпотечні – Б. С.) слід видавати тими крайовими мовами, котрими дотичне подання табулярне внесено до суду. Референт повинен записати до протоколу рішення суду тою ж мовою, наприклад, руською і видати його зацікавленій особі [4, X].

Розпорядження, видане Міністерством справедливості 28 жовтня 1860 року ч. 14186.

Ним наголошено, що всі давніші розпорядження центрального уряду є чинними щодо руської мови при остаточних вироках, як і розпорядження щодо вживання руської мови в ц.-к. судах східної Галичини в цивільних і кримінальних справах.

Найвища постанова Його величності Цісаря Францішка Йосифа I від 10 квітня 1861 року і розпорядження Міністерства справедливості від 21 квітня 1861 року ч. 3297.

Ними постановлено: а) всі ц.-к. власті та уряди, а також громадські уряди і магістрати східної Галичини зобов'язані приймати руські подання, написані руськими буквами і піддавати їх своєму юридичному вирішенню; б) ц. к. власті, уряди й магістрати при написанні протоколів вироків і при вирішенні урядових справ руською мовою повинні також вживати руських букв [1, с. 188].

Розпорядження Міністерства справедливості від 11 серпня 1869 року ч. 9973.

Ним постановлено: а) написи на будинках судових і в середині їх над поодинокими секціями в руській частині Галичини були розміщені також і руською мовою; б) всі суди, які належать до округу вищого суду львівського крайового, усні та письмові подання від руських сторін приймали в їх матірній мові; в) в окружних судах східної Галичини наради повинні вестися по можливості мовою сторони, яка вносить подання, отже і руською; г) рішення в справах табулярних (іпотечних – Б. .) повинні видаватися мовою сторони, яка вносить подання, і тією ж мовою ті рішення треба записувати до книг ґрунтових і табулі (іпотеки – Б. С.) крайової і тою ж мовою видавати грамоти; д) рішення судів східної частини Галичини оголошувати в урядовому часопису крайовою матірною мовою сторони, яка вносить подання; е) у некримінальних (неспорих – Б. С.) справах всі накази, виклики і декрети виготовляти

матірною мовою сторін; ж) у справах кримінальних як обвинувального, так і потерпілого, свідків і фахівців проводили допити їх матірною мовою; з) остаточні розправи повинні вестися завжди матірною мовою обвинувального і тою ж мовою видавалися вирoki [1, с. 189]

Розпорядженє ц.-к. Міністерства справедливости зь 19 червня 1862 ч. 6067, оголошене рескриптом президента (Стройновского) Львівського ц.-к. Суду крайового від 25 червня 1862 ч. 16514.

Це розпорядження нагадує підлеглим Судам і державним Прокуратурам, щоби під строгою відповідальністю дотримувалися духу і змісту законів, приписів і пояснень, які існують щодо вживання крайових мов.

Розпорядженє ц.-к. Міністерства справедливости зь 17 серпня 1864 ч. 7017, виглядом руської мови на Буковині, оголошене рескриптом президента (Стройновського) Львівського ц.-к. вищого Суду крайового від 23 серпня 1864 ч. 24936

Зважаючи на те, що на Буковині вважають руську, румунську і німецьку мову як крайові, а в судах дотепер пишуть виключно лише по-німецьки, Міністерство справедливости постановляє:

1) ц.-к. Суди на Буковині зобов'язані при розгляді справи сторін, котрі розмовляють виключно по-румунськи або по-руськи, писати по можливості протоколи в кримінальних справах мовою обвинувальних і свідків; вирішальні місця зізнань обвинувального чи свідка, якщо вони не розуміють по-німецьки, записувати по-румунськи чи по-руськи;

2) якщо в суді складають присягу по-румунськи або по-руськи, то слід і протокол тої присяги по можливості писати мовою, котрою складено присягу;

3) при розгляді кримінальних і головних справ велися з обвинувальними, котрі знають лише румунську або руську мову, мовою обвинувального. Судді, які урядують при тій розправі, заступники ц. к. прокурорів і адвокати знали мову обвинувального. Вирок, а по можливості й мотиви, оголошувати мовою обвинувального;

4) придбати румунські та руські друки (бланки – Б. С.), потрібні для написання різних документів, а саме: опікунських декретів, протоколів призначення опікунства, посмертних списків, оголошень тощо і при потребі використовувати їх;

Такими були австрійські закони, які визнавали право руської мови на вживання у різних сферах життя руського населення східної Галичини, у тому числі і в судівництві. Та в Галичині склалася унікальна ситуація, оскільки право на неї проголосили поляки, які заперечували самостійність руського народу, а відповідно не визнавали окремої руської мови, вважаючи її діалектом польської. Тому, не звертаючи уваги на закони, поляки намагалися запроваджувати свої, вигідні їм порядки. Вони також видавали різні закони

На засіданнях галицького крайового Сейму вони намагалися видавати свої закони, хоч галицький Сейм не мав юридичних підстав цього робити, оскільки мовні питання належали до компетенції Державної Ради. Справа дійшла вже й до того, що свої розпорядження щодо вживання руської мови почали видавати навіть Намісництва, хоч також не мали жодної офіційної для цього підстави. Не обійшлося також і без політичних чинників. Уже 5 червня 1869 року було видано розпорядження всіх міністерств Ч. 2354, згідно з яким усі урядові власті, уряди і суди в Галичині (за винятком військових) мають уживати польської мови на службі і діловодстві внутрішньому та спілкуванні з іншою урядовою владою в Галичині.

Польську мову як урядову в ц.-к. судах Галичини поляки отримали внаслідок закулісних ігор д-ра Земляковського і товаришів з «кола» польського графа Адама Потоцького та Корн. Кшечуновича з графом Байстом.

У 1869 році цісар доручив міністерству, щоб воно запропонувало на посаду очільника Ради міністрів п. Поссінгера, тодішнього намісника Галичини. На засідання ради головував цісар, але не брав участі в дискусії. Коли надали слово п. Поссінгерові, щоб він як намісник Галичини висловив свій погляд, п. Поссінгер довго доказував, що через запровадження польської мови як урядової в судах і урядах галицьких принизить іншу не польську народність, тобто русинів. Таким розпорядження, підсумував п. Поссінгер, розпочалася б в Галичині епоха передачі елементу непольського на поталу полякам.

Це дуже не сподобалося полякам, і кандидатура Поссінгера могла не бути підтримана на засіданні Державної Ради у Відні. Граф Байст домовився з поляками, що вони підтримають кандидатуру Поссінгера, і пообіцяв їм завести польську мову як викладову в школах народних і середніх, а також сказав, що польська мова як урядова буде заведена в Галичині в судах і урядах. Отак за ухвалу сеймову, котру тоді при незгоді польських послів руські послы вирішили на користь уряду, австрійський уряд завів польську мову як урядову в судах і урядах цілої Галичини [3, с. 1].

Унаслідок цих закулісних домовленостей з'явилося **Розпорядженє ц.-к. Міністерствъ справъ внутрѣшнихъ, віросповѣданъ и просвѣты, справедливости, скарбу, торговлѣ и рольництва а також оборони краєвои и публичного беспеченьства зъ 5 червня 1869 Ч. 2354 В. з. д., виглядом мови урядової в Галичині і Володимирії вразь зъ кн. Краківським, видане на підставі найвищої постанови від 4 червня 1869 року.**

У ньому сказано:

§ 2. Державні прокуратури при судах в краю будуть уживати польську мову при службовому спілкуванні з властями, урядами і судами.

§ 3. Якщо суд на підставі чинних законів і розпоряджень повинен видати постанову іншою, а не польською мовою, тоді необхідно вживати, наскільки це можливо, у справозданні і під час судового засідання тої мови, котрою повинна вийти постанова.

§ 5. Приписи, що існують щодо переписки властей, урядів і судів зі сторонами, властями недержавними, корпораціями і громадами зобов'язують на даліше і їх оце розпорядження не порушує [4, XIII].

Однак не лише завдяки спробам поляків руська мова не була мовою урядовою. Таких причин було декілька.

По-перше, винародовлення руської шляхти, яка перейшла на сторону поляків, прийнявши їхній обряд та мову; по-друге, небажання самих чиновників, а це переважно були представники польської народності, послуговуватися руською мовою; по-третє, найбільшою причиною було нехтування самими галичанами руською мовою. Частина їх, а це переважно багаті люди, спольщилися і не вживали руської мови, а лише польську. Наслідком того стало те, що до багатьох судів у чисто руських околицях надходить за рік ледве 10 – 20 руських подань на тисячі польських; по-п'яте, відсутність спеціальної юридичної літератури. Громадські писарі та інші письменні люди, котрі писали селянам подання до судів, при кожній потребі могли скористатися польськими або німецькими юридичними довідниками, у яких мали можливість детально почерпнути інформацію не лише про значення дотичних статутів, але й знайти готові формуляри для різних подань, що значно полегшувало їхню роботу. Руською мовою жодних довідників або формулярів не було. А варто зауважити, що, не знаючи руської правничої термінології, дуже легко можна переплутати всі поняття, і влада судова такого подання не зрозуміє [5, с. 1].

Незважаючи на такі несприятливі як політичні, так соціальні умови для функціонування руської мови, галицька інтелігенція намагалася протестувати. Руські послы в інтерпеляціях до центрального уряду, галицькі часописи в численних статтях доносили відомості про нехтування судами руською мовою. Коли випадки нехтування руською мовою ставали надбанням громадськості, то уряд або місцеві власті прикривалися стереотипною формулою, що це лише поодинокі явища. Однак такі випадки траплялися дуже часто. Товариство взаємного кредитування «Дністер» у 1898 році внесло скаргу до Президії ц.-к. вищого суду крайового у Львові, у якій вказало на 118 випадків нехтування руською мовою ц.-к. судами, зокрема 15 фактів було зафіксовано у Підволочиську, Скалаті й Войнилові, 8 – у Збаражі, поодинокі випадки були у Сокалі, Городку, Львові та інших містах Галичини. Усе це свідчило, що дії ц.-к. судів повітових не були спорадичними, а навпаки нехтування руською мовою в судах було системним і безперервним [2, с. 1].

Отже, через байдужість одних у цій справі, боягузливість інших, злу волю третіх, руську мову в галицьких судах щораз менше вживали, а згодом її могли зовсім усунути.

ЛІТЕРАТУРА

1. Друге всенародне віче. – Батьківщина. – 22 липня 1883. – Ч. 7. – С. 87 – 189.
2. Непошанованє правъ руского языка ц. к. судами въ Галиции. – Діло. – 13 червня 1898. – Ч. 130. – С. 1.
3. Полонізація русинів. – Діло. – 23 жовтня 1886. – Ч. 120. – С. 1.
4. Рускій Правотаръ Домовый або кождому доступне поянсене въ якій способъ кождый при грамотахъ правныхъ всякого рода самъ заступатись и потрібни письма якъ поданя, просьбы и т. и. и т. и. безъ помочи адвоката зо повною силою правною спорядити може // [уложили Василь Лукичъ и Юліанъ Семигоновскій]. – Львів, 1885. – С. I–XV.
5. Руска мова в судах. – Діло. – 10 грудня 1883. – Ч. 139. – С. 1.
6. Тихій С. Язык руський в урядах і судах / С. Тихій. – Діло. – 16 лютого 1880. – Ч. 13. – С. 1.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2014 р.

УДК 81'373.21(234.372.3)

Наталія Сокил-Клепар

(Львівський національний університет ім. І. Франка)

РОЛЬ АНТРОПОНИМІВ У НОМІНАЦІЇ МІКРОТОПООБ'ЄКТІВ

У статті проаналізовано вплив антропонімів на формування та побутування мікротопонімів. Визначено, що основу становлять посесиви на -ів, -ин. Назви творяться здебільшого морфологічним способом.

Ключові слова: антропонім, мікротопонім, номінація.

Наталья Сокил-Клепар. РОЛЬ АНТРОПОНИМОВ В НОМИНАЦИИ МИКРОТОПООБЪЕКТОВ

В статье анализируется влияние антропонимов на формирование и функционирование микропонимов. Определено, что источник образования микропонимов – посессивов. Названия образуются морфологическим способом.

Ключевые слова: антропоним, микропоним, номинация.

Nataliya Sokil-Klepar. ANTHROPONYMS' ROLE IN NOMINATION OF MICROTAPONIMIC OBJECTS

The article analyzes the impact of anthroponyms on microtoponyms' formation and existence. It is determined that the basical in formation of these words are possessive endings -iv and -yn. Names are created mostly by morphological method.

Key words: anthroponym, microtoponym, nomination.

Власні назви – осередок буття людини, його специфічний вияв, оскільки загальні найменування здебільшого типові для багатьох мов світу, а оніми для кожного етносу різні. Саме в них і проявляється творчий потенціал народу, культурні, соціальні надбання, світоглядні позиції, звичаєві та традиційні особливості тощо. Власні найменування водночас є найдавнішими утвореннями та одиницями сучасності. Тривалість їх існування, мабуть, корелюється важливістю об'єкта в людському житті.

Мікротопоніми – важливі орієнтаційні (і не тільки) знаки у житті суспільства. Вони формуються у невеликих комунікативних сільських спільнотах. Чисельність найменувань у населених пунктах може сягати від кількох десятків до кількох сотень. Усе це залежить від різноманітних екстралінгвальних чинників: величини населеного пункту, його роздріблення на частки, заселення, краєвидних особливостей тощо.